

УДК 373.091.31.018.4(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.92.16>

Т. П. Гуркова

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

О. В. Нікулочкіна

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри початкової освіти
Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

О. М. Мельник

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

С. В. Покрова

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ПРІОРИТЕТНІСТЬ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Стаття присвячена аналізу дистанційного, зокрема змішаного навчання в початковій школі; готовності закладів освіти до його запровадження. Розкрито сутність дистанційного та змішаного навчання в закладах освіти в сучасних умовах.

Окреслено останні дослідження вітчизняної та зарубіжної науково-методичної літератури щодо опанування дистанційного та змішаного навчання. Уточнено тлумачення основних дефініцій дослідження: «дистанційне», «змішане» навчання.

Розглянуто порядок організації й запровадження дистанційного навчання в закладах освіти, зокрема в початковій школі. Виокремлено основні аспекти запровадження дистанційного навчання в систему підвищення кваліфікації педагогів. Сконцентровано увагу на сутності й необхідності опанування саме змішаного навчання в початковій школі, його переваги під час надання освітніх послуг в умовах сьогодення. Встановлено, що вивчення проблеми змішаного навчання в реаліях сьогодення має відбуватися з урахуванням викликів та освітніх втрат, регіонального розміщення освітнього закладу, можливостей всіх здобувачів процесу навчання.

Проаналізовано моделі змішаного навчання. Вказано на вимоги до організації дистанційного навчання, які охоплюють питання інформування, методології, передумов, зворотного зв'язку та оцінювання, присутності та відвідування, методичного забезпечення та режиму роботи в закладах освіти. Вивчено основні кроки, які має здійснити заклад освіти для задоволення освітніх потреб під час організації змішаного навчання.

Зазначено, що змішане навчання є пріоритетною формою навчання в сучасних умовах в Україні. Саме таке навчання дає змогу оптимально спланувати час вчителю початкових класів, а також підвищити ефективність самого освітнього процесу. Пріоритетним завданням організації освітнього процесу є роль учня, який при цьому стає активним учасником, спроможним будувати індивідуальну траєкторію розвитку, виходячи з власних особливостей та потреб.

Ключові слова: дистанційне навчання, змішане навчання, форми навчання, освітній процес, цифрові освітні ресурси, початкова освіта.

Постановка проблеми. Система освіти України, зокрема початкової, навесні 2020 року постала перед викликами, спричиненими поширенням COVID-19, а потім в лютому 2022 року – російською агресією проти країни. Саме ситуації, які вплинули на небезпеку життя населення, спонукали Кабінет міністрів України, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування вдатися до прийняття радикальних заходів: зміни соціального дистанціювання й соціальної ізоля-

ції учасників освітнього процесу. Неможливість реалізації освітніх програм змусила інтенсивно трансформуватися традиційне навчання в дистанційне. Питання переходу очної денної форми навчання в дистанційну потребувало опанування цифровою компетентністю здобувачів освіти й розвитку цифрових технологій щодо доступності освіти та виховання задля якісного забезпечення здобувачам практики продовження навчання. Ці виклики в березні – квітні 2020 року допомогли вирі-

шити заклади післядипломної педагогічної освіти через організацію тренінгів, семінарів, вебінарів, майстер-класів, конференцій з питання опанування дистанційним навчанням в закладах освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тематику дистанційного й змішаного навчання описували у своїх роботах як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники, а саме: ефективність використання педагогічних технологій в освітньому процесі (В. Андреев, В. Беспалько, В. Биков, В. Боголюбов, Ю. Галатюк, В. Пітюков, Я. Савельєв, Г. Селевко, О. Співаковський та ін.); організації дистанційного навчання (А. Андреева, І. Бацуровська, В. Бикова, Ю. Богачкова, Н. Корсунська, В. Кухаренко, Н. Морзе, Є. Полат, Б. Шуневич, В. Шевченко, Л. Петухова, О. Співаковський, М. Львов та ін.); використання моделей змішаного навчання в системі освіти (В. Бацуровська, С. Вейбелзах, І. Воротникова, Є. Желнова, М. Кадемія, Б. Коллінс, В. Кухаренко, І. Максак, С. Моебз, О. Рафальська, Н. Рашевська, О. Спирін, А. Стрюк, Ю. Триус, Л. Шапран та ін.). Науковці наводять різноманітні підходи до пояснення поняття «змішане навчання» та пропонують власне визначення, висвітлюють його недоліки та переваги, розглядають його негативні та позитивні характеристики, розкривають його особливості, окреслюють моделі змішаного навчання тощо.

Відповідно з'явилися публікації науковців, методистів, практиків з аналізом досліджуваного питання: «Екстрене дистанційне навчання в Україні» (В. Кухаренко, В. Бондаренко), «Модель розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагогів на основі мережевої взаємодії в системі післядипломної освіти» (Л. Петрова, О. Подліняєва), «Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину: аналітична записка» (Л. Гриневич, Л. Ільч, Н. Морзе, В. Прошкін, І. Шемелинець, К. Линьов, Г. Рій), «Розвиток цифрової компетентності педагога в інформаційно-освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти» (Л. Карташова, Н. Бахмат, І. Пліш), «Технологія змішаного навчання в системі відкритої післядипломної освіти» (В. Олійник, С. Касьян, Л. Ляхоцька, Л. Бондаренко), та надання методичних рекомендацій щодо організації дистанційного навчання: «Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник» (упоряд. І. Воротникова), «Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва» (упоряд. І. Воротникова, Н. Чайковська) тощо. Рекомендована добірка допоможе вчителям-практикам більш досконало розібратися в сутності понять «дистанційне», «змішане» навчання й опанувати матеріал не лише теоретично, а й практично.

Проведений аналіз зарубіжних та вітчизняних наукових праць із питання дослідження методоло-

гічних засад змішаного навчання в сучасних умовах свідчить про її недостатню розробленість.

Мета статті – розкрити значення змішаного навчання в початковій школі як однієї із ефективної форми організації освітнього процесу в сучасних умовах.

Відповідно до мети визначено такі завдання статті:

- здійснити аналіз теоретичних аспектів досліджуваного питання;
- уточнити сутність дефініції «змішане навчання»;
- окреслити значення змішаного навчання в умовах сьогодення в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі існує чинна нормативно-правова підстава для організації дистанційного навчання в закладах освіти. Починаючи з 2013 року освітяни опрацьовують Положення щодо сутності, умов, особливості організації віддаленого опанування навчального матеріалу здобувачами освіти (наказ МОН України № 466 від 25.04.2013 року «Про затвердження Положення про дистанційне навчання»). Відповідно термін «дистанційне навчання» означає «процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [7].

На сьогодні порядок організації та запровадження дистанційного навчання визначено Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 року № 1115 [3].

Зокрема, запровадження дистанційного навчання в систему підвищення кваліфікації педагогів стала складним і довготривалим проектом. Реалізація його мала відповідати трьом відносно самостійним аспектам: матеріально-технічному, організаційно-методичному і психологічному. Матеріально-технічний аспект передбачав створення на місцях матеріально-технічної бази, необхідної для реалізації дистанційного навчання (наявність сучасних комп'ютерів і швидкісного Інтернету). Організаційно-методичний аспект визначав наявність механізму, який забезпечував функціонування системи дистанційного навчання (кваліфіковані підготовлені педагогічні кадри, банк навчально-методичних комплексів дистанційних курсів, сервісного супроводу). Психологічний аспект готовності до запровадження системи (уявлення педагогів про сутність і можливості дистанційного навчання та його сприйняття; позитивне ставлення до його запровадження; готовність педагогів до самоосвіти; здатність педагогів вико-

ристовувати можливості дистанційного навчання для підвищення своєї кваліфікації. І головне, щоб готовність мала бути сформована у всіх суб'єктів освітнього процесу. Саме тому, ми зупинимося на вивченні питання упровадження змішаного навчання з огляду на вище досліджене.

Процесом гармонійної взаємодії традиційної та онлайн-освіти є змішане навчання. Для впровадження подібного формату, розкриття його особливостей та практичних переваг визначимо сутність дефініції «змішане навчання».

Поширення дистанційного навчання призвело до виникнення такого напрямку як «змішане навчання». Blended Learning – так перекладається поняття «змішане навчання». Уперше дана дефініція була введена в 1999 році американським Інтерактивним Навчальним Центром (Interactive Learning Center) і йшла мова саме про викладання через Інтернет [8]. Тлумачення blend (змішане) в розрізі навчання за словами Дж. Мунена – гнучке [4]; Д. Кларк, Д. Пейнтер – поєднання традиційних формальних засобів навчання (вивчення теорії та робота в класах, аудиторіях) з неформальними (організація й проведення інтернет-конференцій тощо); Роджер Шанк (Roger Schank) – використання електронного та аудиторного навчання [4]; Моебз і Вейбелзах (Moebs & Weibelzahl) – «поєднання дистанційного і традиційного спілкування в інтегрованій навчальній діяльності» [6]; Греєм (С. Graham) – підхід, який інтегрує комп'ютерно опосередковане та традиційне навчання в педагогічному середовищі [2]. На думку українських вчених В. Кухаренка, Ю. Триуса, А. Стрюка – це цілеспрямований процес здобування знань, умінь, навичок в аудиторії та поза неї; діяльність суб'єктів освітнього процесу з використанням технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання, які взаємодоповнюють одне одного, при цьому наявний самоконтроль тих, хто навчається, щодо часу, місця та темпу опанування матеріалом [5]; Є. Смирнової-Трибульської – гібридне [10]; Н. Рашевської – змішане [9], а Б. Шуневич – комбіноване навчанням [8]; Г. Ткачук зазначає, що «змішане навчання передбачає раціональне використання навчального часу, адаптацію освітнього процесу до індивідуальних потреб студента, диверсифікацію джерел отримання знань, використання гнучких засобів для діагностики й моніторингу навчальних досягнень, організацію зворотного зв'язку та, як наслідок, підвищення продуктивності навчальної діяльності студентів» [11].

Отже, під час змішаного навчання здобувачі засвоюють теоретичний матеріал самостійно, використовуючи електронний контент. Під час зустрічей онлайн чи/або офлайн (за можливості), використовуючи активне обговорення, ігрові технології, проблемні питання та завдання тощо,

закріплюють і відпрацьовують практичні вміння та навички.

До особливостей змішаного навчання співвіднесемо: врахування освітніх потреб, індивідуальні можливості сприйняття й розвитку кожного здобувача, зміна ролі педагога від вертикального домінування до горизонтальної взаємодії і модерації, необмежений зміст, концентрація уваги не на зовнішню оцінку, а самооцінку та самооцінювання.

На сьогодні існують декілька моделей змішаного навчання:

- обличчя до обличчя (face to face) – перевага надається вивченню значної частини матеріалу при організації очної взаємодії з вчителем. Дистанційна форма є додатковим консультуванням;

- одночасна робота груп – при об'єднанні учнів одного класу у дві групи. Перша група опановує матеріал очно, в традиційному форматі, друга – переглядає запис, потім групи міняються. Вимогами до такого навчання є: обладнання класу комп'ютерною технікою (комп'ютер або ноутбук підключений до швидкісного інтернету, є вебкамера, мікрофон, гучномовці), достатнє володіння вчителем цифровими навичками проведення відеоконференцій, спілкування онлайн тощо;

- ротації – робота в онлайн-станціях. Нагадує навчання одночасних груп. Прикладом такої моделі є «Перевернутий клас». На сайті, блозі або дистанційній платформі заздалегідь розміщуються теми, відеоінструкції, дистанційні практичні роботи, чек листи. Завдання виконуються самостійно вдома, а на заняттях обговорюються незрозумілі питання, поглиблено вивчається тема. Заняття будується таким чином, щоб частина роботи була в форматі онлайн (тестування, моделювання, робота в проєкті, розв'язання задач тощо). Важливо організувати роботу так, щоб усі учні мали змогу працювати як онлайн, так і офлайн;

- гнучка модель (Flex-модель, онлайн драйвер) – передбачає опанування навчального матеріалу учнями індивідуально, наприклад, робота в дистанційному курсі. При цьому, якщо тема є складною, організовуються очні консультації для певної групи учнів. Під час такого навчання простежується статистика відвідування дистанційної платформи: можна дізнатись скільки часу учні та вчитель працювали онлайн і коли саме відвідали курс;

- модель самостійного змішування (Self-blend модель) – окрім основного курсу, який організувала школа, учні навчаються на інших онлайн-курсах, наприклад, на відкритих безкоштовних курсах (Edera, підготовки до ЗНО тощо). Важливим і корисним є залучення учнів до створення електронних освітніх ресурсів та публікації своїх результатів (проєктне навчання, участь у дослідницькій роботі);

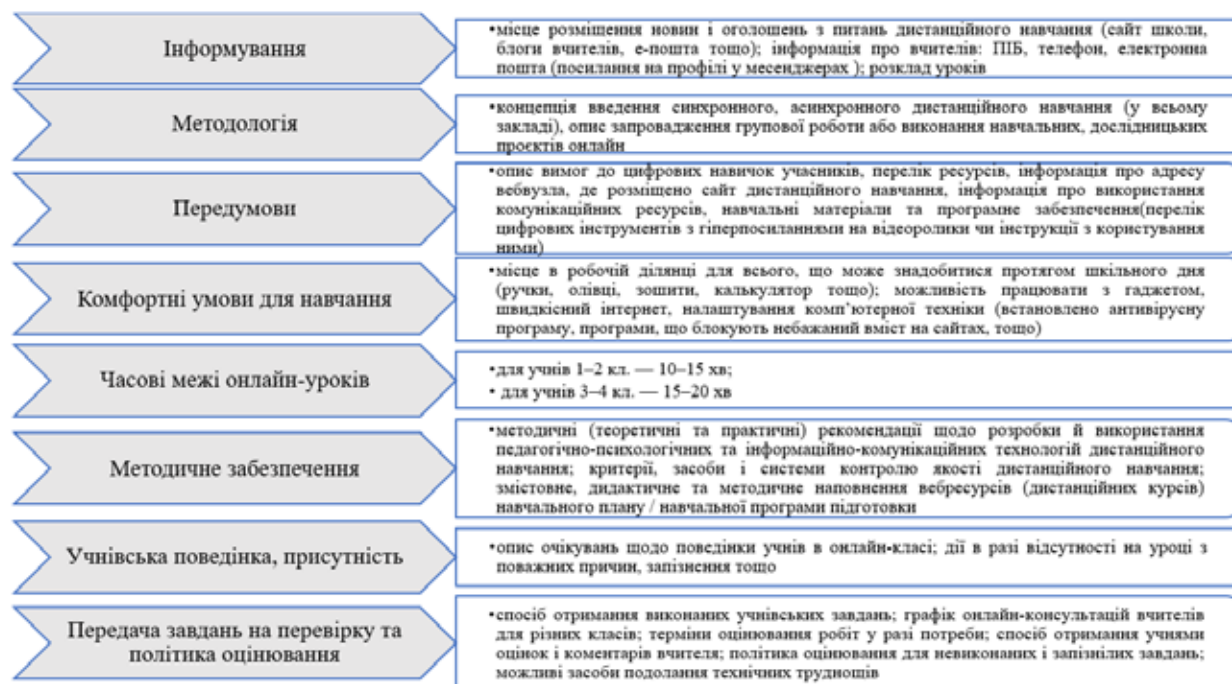

Рис. 1. Вимоги до організації дистанційного навчання

• віртуально збагачена модель – модель, яка передбачає роботу навчального закладу загалом. Учні мають можливість вибирати, коли працювати в очному форматі, а коли в дистанційному, що обумовлює необхідність розроблення контенту для неї. Віртуально збагачена модель ефективна для: підготовки обдарованих учнів; учнів з особливими потребами; організації та проведення турнірів, конкурсів, олімпіад тощо [1].

Головне, в умовах сьогодення, школа може комбінувати моделі, створювати власні. Варто при виборі моделі враховувати: вік, мотивацію учнів, цифрову компетентність вчителів, матеріально-технічну базу, для різних класів можна використовувати різні моделі, структуру уроків змішаного навчання, яка відрізняється від традиційних уроків.

Кожен освітній заклад має дотримуватись вимог до організації дистанційного навчання, які окреслюють питання інформування, методології, передумов, зворотного зв'язку та оцінювання, присутності та відвідування, методичного забезпечення та режиму роботи [1] (див. рис. 1).

Висновки і пропозиції. У змішаному навчанні використовуються як готові цифрові ресурси, так і створені самими вчителями початкових класів. При цьому перевагу мають цифрові ресурси, які поєднують у собі навчальний контент й інструментарій для організації освітнього процесу.

Змішане навчання є пріоритетною формою організації освітнього процесу в сучасних умовах, адже дає змогу оптимізувати часові витрати вчителів, а також підвищити ефективність процесу навчання в цілому. Учні при цьому стають активними учасниками освітнього процесу, які спро-

можні будувати індивідуальну траєкторію розвитку, виходячи з власних можливостей і потреб.

Перспективами подальших розвідок з питання впровадження в освітній процес початкової школи blended learning є дослідження наступності змішаного навчання та реалізації практик інноваційного навчання й обґрунтування критеріїв їх результативності.

Список використаної літератури:

1. Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник / упоряд. Воронікова І. П. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 48 с.
2. Graham C. R. «Blended learning system: Definition, current trends and future direction», Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs; In: C. J. Bonk, C. R. Graham; Eds. Pfeiffer, San Francisco, 2005, p. 3–21.
3. Деякі питання організації дистанційного навчання. Наказ МОН України від 8.09.2020 р. № 1115. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/deyakipitannyaorganizaciyi-distancijnogo-navchannya-zareyestrovano-v-ministerstvi-yusticiyiukrayini-94735224-vid-28-veresnya-2020-roku> (дата звернення: 03.01.2024)
4. Collis B., Moonen J. Flexible learning in a digital world: experiences and expectations. London : Kogan Page Limited, 2001. 231 p.
5. Кухаренко В. М. Теорія та практика змішаного навчання: монографія. Харків : КП «Міськдрук», 2016. 284 с. URL: <https://qrqo.page.link/vWJsb>
6. Moebs & S. Weibelzahl S., «Towards a good mix in blended learning for small and medium sized enterprises – Outline of a Delphi Study»:

- Proceedings of the Workshop on Blended Learning and SMEs held in conjunction with the 1st European Conference on Technology Enhancing Learning. Crete, Greece, 2006, p. 1–6.
7. Наказ МОН України № 466 від 25.04.2013 р. «Про затвердження Положення про дистанційне навчання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
 8. Нова українська школа: організація дистанційного і змішаного навчання у початковій школі : навч.-метод. посіб. / [О. О. Трипольська, О. А. Бізнякова, О. В. Вовк та ін.]. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 208 с.
 9. Рашевська Н. В. Програмні засоби мобільного навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2011. № 1 (21). URL: http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/ITZN/2011_1/Rashevaska.pdf
 10. Смирнова-Трибульська Є. М. Основи формування інформатичної компетентності вчителів в галузі дистанційного навчання : монографія; Міністерство освіти і науки України: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Херсон : Айлант. 2007. 704 с.
 11. Ткачук Г. В. Теоретичні і методичні засади практично-технічної підготовки майбутніх учителів інформатики в умовах змішаного навчання : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2019 р. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D_26.053.19/Tkachuk.pdf

Hurkova T., Nikulochkina O., Melnyk O., Pokrova S., Mixed learning in primary school: prioritization in today's conditions

The article is devoted to the analysis of distance and blended learning in primary school and; the readiness of educational institutions for its implementation. The essence of distance and blended learning in educational institutions in modern conditions is revealed.

The latest studies of domestic and foreign scientific and methodological literature on distance and blended learning are outlined. The interpretation of the main definitions of the study is clarified: «distance», and «blended» learning.

The procedure for organizing and implementing distance learning in educational institutions, in particular in primary schools, is considered. The main aspects of introducing distance learning into the system of in-service training of teachers are highlighted. Attention is focused on the essence and necessity of mastering blended learning in primary school and its advantages in providing educational services in today's conditions.

The models of blended learning are analyzed. The requirements for the organization of distance learning, which cover the issues of information, methodology, prerequisites, feedback and evaluation, presence and attendance, methodological support, and working hours in educational institutions are indicated. The main steps to be taken by an educational institution to meet the educational needs in the organization of blended learning are studied.

It is noted that blended learning is a priority form of education in modern conditions in Ukraine. It is this kind of learning that makes it possible to optimize the time spent by primary school teachers, as well as to increase the efficiency of the educational process itself. The priority task of organizing the educational process is the role of the student, who at the same time becomes an active participant capable of building an individual development trajectory based on his or her characteristics and needs.

Key words: *distance learning, blended learning, forms of education, educational process, digital educational resources, primary education.*